

ФРАЗЕОТЕМАТИЧНА ГРУПА «ТАКТИЛЬНИЙ КОНТАКТ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. В статті розглянуто фразеотематичну групу «Тактильний контакт» в англійській та українській мовах. Розроблено ідеографічну класифікацію фразеологічних одиниць в її складі. Проведено зіставний аналіз кількісного та якісного наповнення фразеосемантичних груп та варіантно-синонімічних рядів фразеотематичної групи «Тактильний контакт». Виявлено ізоморфні та аломорфні риси зазначеної фразеотематичної групи в цілому.

Ключові слова: тактильний контакт, фразеологічна одиниця, фразеосемантична група, ідеографічна класифікація.

Вступ. Не зважаючи на те, що зіставно-типологічний метод є порівняно молодим в лінгвістичній науці, його визнано найефективнішим способом дослідження специфіки національно-культурного сприйняття дійсності та концептуалізації світу. На даному етапі в лінгвістиці назріла необхідність залучення фразеології в типологічні дослідження з метою вивчення та типологічного узагальнення фразеологізмів різних мов, виявлення властивих їм закономірностей. За останні роки в розробку даної проблематики було зроблено вагомий внесок: роботи О.Ф. Арсентьевої, В.І. Кононенка, В.М. Мокієнка, О.Д. Райхштейна, Е.М. Солодуха та інших. Але слід зауважити, що при величезній кількості досліджень, присвячених фразеології, роботи ідеографічного плану складають одиниці [1, с. 155].

Мета. Метою даної статті є розробка ідеографічної класифікації фразеологічних одиниць (ФО) фразеотематичної групи (ФТГ) «Тактильний контакт» в українській та англійській мовах, аналіз їх семантики та виявлення аломорфних та ізоморфних рис вищезгаданої мікросистеми.

Матеріал та методологія досліджування. Матеріалом дослідження слугували 143 українські ФО і 98 англійських ФО на позначення тактильного контакту, відібрані методом суцільної вибірки з українських та англійських академічних фразеологічних словників [3; 4; 5]. В основі вибірки матеріалу лежить семантичний принцип: в досліджуваній корпус було включено ФО, в семантиці яких є компонент, який вказує на певне явище дійсності [2, с. 149–150].

Тактильний контакт, як найпростіша сенсорна система, залишається найважливішим засобом контакту зі світом та виконує функцію невербального компоненту комунікації. Академічний тлумачний словник української мови надає наступне тлумачення поняття *контакт* – ‘стикання, дотик’ [6]. Для уточнення інтегральних сем ФО, які в входять до аналізованої ФТГ, ми використали визначення лексем *дотикати* та *стикатися*.

Використана нами ідеографічна класифікація, що спирається на класифікації, розроблені Ю.Ф. Прадідом, В. Д. та Д. В. Ужченками, має наступну ієрархічну структуру: фразеологічна одиниця (ФО) або її варіант (ФВ) → варіантно-синонімічний ряд (ВСР) → фразеосемантична група (ФСГ) → фразеосемантичне поле (ФСП) → фразеотематична група (ФТГ).

Результати та їх обґрунтування. В результаті розподілу відібраних ФО за семантичними об’єднаннями різної ієрархічної належності в межах ФТГ «Тактильний контакт» в англійській мові сформовано 4 ФСГ і 1 ВСР: «Вступати в сутичку», «Тримати», «Кинутися», «Зіштовхнутися», «Торкатися»; в українській мові 3 ФСГ : «Вступати в сутичку», «Тримати», «Кинутися». Виділені структурні компоненти ФТГ «Тактильний контакт» та їх кількісне наповнення представлено в Таблиці 1.

Таблиця 1.

Характеристика кількісного наповнення структурних елементів ФТГ «Тактильний контакт»

Структурні елементи ФТГ «Тактильний контакт»	Українська мова		Англійська мова	
	Кількість ФО	Співвідношення в %	Кількість ФО	Співвідношення в %
Вступати в сутичку	122	85,3 %	40	40,8 %
Тримати	14	9,8 %	27	27,6 %
Кинутися	7	4,9 %	15	15,3 %
Зіштовхнутися	0	0 %	11	11,2 %
Торкатися	0	0 %	5	5,1 %
Загальна кількість ФО	143	100 %	98	100 %

Як показав статистичний та порівняльний аналіз наведених показників, аломорфні риси ФТГ проявляються як на кількісному, так і на якісному рівні. Цікавим виявився факт значної розгалуженості структури ФТГ в англійській мові в порівнянні з українською при значно меншій кількісній представленості: 98 англійських ФО об'єднано в 1 ВСР та 4 ФСГ, в межах яких виділено ще 10 ВСР в той час, як 143 українські ФО сформували лише 3 ФСГ, що складаються з 7 ВСР. Причому слід підкреслити значну кількісну асиметрію в межах ФТГ в українській мові: до ФСГ «Вступати в сутичку» ввійшло 122 з 143 ФО, що складає 85,3 % від загальної кількості.

Розглянемо детально окремі компоненти групи. Не зважаючи на значне кількісне домінування в українській мові, найчисельніша ФСГ «Вступати в сутичку» характеризується тотожністю структури. В обох мовах представленість групи забезпечується 3 ВСР: «Битися», «Бити», «Бути битим», найчисельнішим з яких є ВСР «Бити». В межах даного ряду простежується перевага на рівні кількісного наповнення та семантики в українській мові. До ВСР «Бити» в українській мові ввійшли ФО з додатковими семами на позначення слабкої сили удару (як *(мов, ніби і т. ін.) муха крилом зачепила*), інтенсивності побиття (*[i] зубів не позбирати, не лишити (не залишити) живого місця*), манери наносити удар (з плеча), побиття певним предметом (*давати / дати цїпка; почесати березовим віником*), побиття по певній частині тіла (*дати по кумполу, підлатати ніс*), виду удару (*дати киселю (киселя), давати / дати циглів (цигля)*). В англійській мові основна маса ФО несе додаткову сему інтенсивності побиття (*beat (blast, kick, knock) hell out of one, knock (lay) (one) a cold*). В межах ВСР «Бути битим» набули прояву подібні з попереднім рядом характеристики: більша кількісна представленість (11 ФО проти 2 ФО) та багатша семантика (*дістати цигля, спіймати ляпаса, схопити запотилчника; catch (get) hell*) в українській мові. У ВСР «Битися» на рівні кількісного наповнення проявилися розбіжності: він виявився більш представленим в англійській мові (17 ФО проти 7 ФО). На рівні семантики набули прояву спільні риси: ВСР об'єднав ФО на позначення фізичної сутички або бійки (*братися / взятися за барки (за чуби, за петельки), вхопитися за пояски; pull caps (wigs), fight like Kilkenny cats*) та каузації бійки (*викликати на кулаки; knock a chip from (off) (one's) shoulder*).

ФСГ «Тримати» за рівнем кількісного наповнення в обох мовах посідає друге місце, але при зіставленні її представленості в аналізованих мовах виявляється кількісна перевага в англійській мові (27 ФО в порівнянні з 14 ФО). Якісний склад ФСГ в обох мовах співпадає: 2 ВСР в кожній мові

(«Міцно триматися когось / чогось», «Обіймати»). До ВСР «Міцно триматися когось / чогось», який лідує за квантитативними характеристиками в аналізованих мовах, ввійшли ФО на позначення міцної хватки (*мертвою (смертельною, залізною) хваткою; вцепитися [руками й] зубами; як собака за обгризену кістку; grip of steel; have a lock on (one, something); grip (one) like a vice*). Особливості семантики простежуються у наявності ФО на позначення неможливості вирвати щось у когось або відірвати щось в українській мові (*з шкірою не відірвати (не відірвеш); як у Сірка із зубів з сл. не вирвати*) та щільного прилягання в англійській мові (*fit like a T (glove), fit like a wax*). ВСР «Обіймати» характеризується семантичною тотожністю (*душити (задушити, стискати, стискувати, стиснути) в обіймах; fold (one) in one's arms*).

ФСГ «Кинутися» також складається з двох ВСР: «Накинутися на когось / щось» та «Впіймати зненацька» в обох мовах. При чому, в англійській мові спостерігається рівномірний розподіл ФО групи за рядами, а в українській мові – значна асиметрія на користь першого ряду. ВСР «Накинутися на когось / щось» об'єднав ФО на позначення стрімкого та жадібного нападу на щось або когось (*як (мов, ніби і т. ін.) Мартин (дурний) до мила; jump at something like a cock at a gooseberry*). ВСР «Впіймати зненацька» демонструє значну кількісну перевагу в англійській мові (*накрити / накривати мокрим рядном; catch (one) by surprise, catch (one) flat-footed*).

ФСГ «Зіштовхнутися», що набула представленості лише в англійській мові, розпадається на 3 ВСР: ВСР «Вдаритися», до якого ввійшли ФО на позначення фізичного удару об'єкту об інший об'єкт (*bump into; pitch (plow) into*); ВСР «Зіткнутися», який об'єднав ФО на позначення зіткнення кораблів (*fall aboard; fall (run) foul of*); ВСР «Випадково зустріти», який згрупував ФО на позначення випадкової зустрічі об'єктів (*come across to; run (across) into one*).

В межах аналізованої ФТГ також виявлено ще одне семантичне угруповання ФО, представлене лише в англійській мові, – ВСР «Торкатися». Семантика ФО даного ряду пов'язана з різними видами дотику: *lay (put) a finger on (one)* 'зачепити когось, доторкнутися до когось' [3, с. 590]; *play footsie with one* 'to flirt with someone by secretly touching the feet with one's own' [6, 2011].

Висновки. Спираючись на аналіз словникових дефініцій нами виявлено корпус ФО на позначення тактильного контакту в англійській та українській мовах. За наявністю інтегральних та диференційних сем розроблено ідеографічну класифікацію ФО ФТГ «Тактильний контакт», в межах якої набули прояву аломорфні риси мікросистеми як на кількісному, так і на якісному рівні. При значній кількісній обмеженості групи в англійській мові, вона характеризується розгалуженістю структури, в результаті чого в українській мові утворилися лакуни не тільки на рівні ВСР, а і ФСГ (4 ФСГ, 11 ВСР в англійській мові; 3 ФСГ, 7 ВСР в українській мові). Вкрай значними розбіжностями в плані семантичного та кількісного наповнення в межах групи вирізняється ВСР «Бити». В перспективі нами планується аналіз інших ФТГ, з метою побудови цілісної ідеографічної класифікації ФО з просторовою семантикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грозян Н.Ф. Фразеологічна мікросистема «Поведінка людини» як фрагмент мовної картини світу: ідеографічний аспект / Н.Ф. Грозян // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2007. – № 3. – С. 155–160.
2. Зыкова И.В. Роль концептосферы культуры в формировании фразеологизмов как культурно-языковых знаков : дисс... доктора филологических наук : 10.02.19 / И. В. Зыкова // Институт языкознания Российской академии наук. – Москва, 2014. – 510 с.
3. Англо-український фразеологічний словник / [уклад. Л.Т. Баранцев]. – 2-ге вид., випр. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2005. – 1056 с.
4. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наук. думка, 2003. – 1104 с.
5. Ammer, Ch. The American Heritage Dictionary of Idioms [Text] / Ch. Ammer. – USA: American Heritage, 1992. – 1191 p.
6. Словник української мови: в 11 тт. [Електронний ресурс] / [за ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>

Н.Ю. Тодорова. Фразеотематическая группа «Тактильный контакт» в английском и украинском языках. – Статья.

Аннотация. В статье рассмотрена фразеотематическая группа «Тактильный контакт» в английском и украинском языках. Разработана идеографическая классификация фразеологических единиц в ее составе. Проведен сопоставительный анализ количественного и качественного наполнения фразеосемантических групп и вариантно-синонимичных рядов фразеотематической группы «Тактильный контакт». Выявлены изоморфные и алломорфные черты указанной фразеотематической группы в целом.

Ключевые слова: тактильный контакт, фразеологическая единица, фразеосемантическая группа, идеографическая классификация.

Nataliia Y. Todorova. Phraseosemantic Group “Tactile Contact” in the English and Ukrainian Languages. – Article.

Summary. The article deals with the phraseothematic group “Tactile Contact” in the English and Ukrainian languages. The ideographical classification of the phraseological units within it was elaborated based on the defined differential semes. The contrastive analysis of the quantitative data of the phraseosemantic groups within the phraseothematic group was carried out. Isomorphic and allomorphic treats within the phraseothematic group “Tactile Contact” were found out.

Key words: tactile contact, phraseological unit, phraseosemantic group, ideographical classification.

УДК 811.112.234

И.А. Черняева,

кандидат филологических наук, доцент,

Международный гуманитарный университет,

г. Одесса, Украина

ПРИЧИНЫ ФОНЕТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ И ПОЯВЛЕНИЕ ПЕРВИЧНОГО УМЛАУТА В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ДРЕВНИХ ТЕКСТОВ)

Аннотация. В статье рассматривается первичный умлаут, реализованный в корне слов в виде $a > e$ под влиянием последующего гласного /i/. Обширный статистический анализ вокалических структур на материале древних немецких текстов позволил определить тенденцию в виде гармонии широких гласных, что и послужило причиной данного изменения.

Ключевые слова: древневерхненемецкие тексты, i-умлаут, реализация корневого и закорневого гласных, статистика двувокальных сочетаний, причины фонетических изменений.

Постановка проблемы. Исследования особенностей развития языка, реализаций и функционирования ее единиц, а также действие факторов, которые вызывают их изменение, относятся к фундаментальным положениям исторического языкознания. Такие изменения происходят на всех уровнях языка, прежде всего это относится к изменениям фонетических единиц, их структуры и места в консонантизме и вокализме того или иного языка.

Всестороннее изучение звуковых единиц предполагает рассмотрение их в динамике, то есть исследование путей и тенденций изменений, и прежде всего определение закономерностей и причин их развития. Наиболее актуальными среди этих проблем современного языкознания, как считал А.С.Мельничук, является вопросы о причинах и условиях языковых изменений и пути языкового развития [2]. В ходе развития изменяется фонологическая система каждого языка. Изменения происходят в пределах морфемы и слова в целом, они существенно влияют на соответствующие